

УВОД

Недоволства и бунтове, приемащи различни форми на народни въстания и социални мобилизации, анархистични младежи, екологични движения, карнавални процесии, детронирани диктатори, полицейски атаки, кървави сблъсъци и политически борби се превръщат в злободневна тема в нашия глобализиран свят (Кръстева 2015: 1). Актуалността на проблема предопределя и този брой на списанието. Той е посветен на културите на протеста на Балканите и Русия. Тематичната книжка е фокусирана върху съвремените недоволства, представени през призмата на политическата етнография. Стремешът на броя, който подготвихме съвместно с доц. д-р Даниела Колева, е да потърси връзката между етнографията и политическите действия¹ и да направи етнографията релевантна на онези, които проучваме, описвайки ги „плътно“ (Geertz 1973) и осмисляйки ги през нашата изследователска гледна точка.

Всички изследвания тук представят как властта и съпротивата участват в социалните ситуации, нарушени от икономическите и социалните системи. Юрген Хабермас говори за „колонизация на жизнения свят от системата“ (Habermas 1987: 318), при която, срещайки комерсиализацията, ежедневният живот губи своята автономия и споделена основа. Но изследванията в броя не се спират толкова върху колонизацията, колкото върху съпротивата, върху формите и начините за предоговаряне на реда и системата, върху изграждането на алтернативни институции и социални движения (свр. с Burawoy 1991: 1–2). Статиите са фокусирани върху проблемите на политическата хемегония и нейното преструктуриране, как се създават политически навици и традиции, как активистите правят своите избори, как осмислят своите действия, как културата позволява или ограничава индивидуалните и колективните действия, как партиите и социалните движения се свързват или отдалечават от всекидневния живот (свр. с Auvero, Joseph 2007: 6).

В центъра на статията на Ирина Седакова „Протестните авторалита в Москва през 2012 г.: движение, визуалност и език“ е един вид опозиционна акция в рамките на движението „Бялата лента“ – протестните авторалита в Москва, даваща богати сведения за многоаспектен анализ на етнологията на протеста. Изградено в сравнителен план с протестите в България през 2013 г., изследването се спира върху различни символи на протестите – например кръга, осмислян като безконечност във времето и неговата цикличност, но и ограждащ нежеланите лица на властта или бялата панделка и белия цвят, възприемани като символ на чистотата, на сватбата или на реформата в държавата. Според Седакова протестиращите възприемат градското пространство като празнично, а самата акция като празник. За празничната атмосфера, за аналогията „митинг-празник“ говорят почти всички участници в маршовете

¹ За политическата антропология вж. Баландие 2000, за политическата етнология – Василева-Груева 2013, Тепавичаров 1999, 2000.

и митингите, организирани от „Бялата лента“. Авторката поставя и проблема за символното осмисляне на топонимите. Седакова обръща внимание и на някои езикови призиви, като под език разбира най-широкото му схващане като система от знаци, не задължително имащи вербален характер. Текстът поставя и въпроса за важността на изследването на протестите. Забраната за организирането им в центъра на Москва ги превръща в прецедент, а събрания социокултурен и езиков материал – в ценен архив за бъдещо сравнително проучване на подобни акции.

Зорница Драганова се спира върху гражданската мобилизация в Турция през периода 2013–2015 г., която привлича вниманието на международни медии, организации и личности от различни политически и обществени сфери, провокира участието и рефлексията на актьори с радикално различни идеологически профили в тюрското общество и произвежда голямо количество практики, образи и наративи. Започнали от недоволството заради парка „Гези“ в Истанбул, протестите постепенно се разпростряха из различни градове и засегнаха широк набор от теми от интимния живот до културното наследство и макроикономическите проекти на управляващите елити, през междуетническите напрежения в страната и артикулираното от някои респонденти „право на град“. Авторката се спира и на постпротестните инициативи през 2015 г. в опита си да разбере както „механиката“ и духа на събитията „Гези“, така и по-общи проблеми на социалната мобилизация в Истанбул, като например наличието или нетрайните прояви на колективна идентичност в протестното движение, причините за събиране и самокоординиране на отделни и изолирани инициативи, разпадането им и локалните опити за съпротива срещу управленческите структури.

Ивайло Динев връща читателите в България по време на всеобщото недоволство през 2013 г., когато са организирани три, разделени хронологично, протестни вълни, провокирани от чувството за липса на справедливост в държавата. Авторът се съсредоточава върху най-масовите за последните шестнадесет години – „зимни“ протести, събрали в пика си 100 и 150 хиляди души на улиците в над 35 града, и определени като антимонополни. Динев ги описва детайлно още от зараждането им през лятото на 2012 г. Събитията от зимата на 2013 г. се превръщат в протест, различен в структурно и съдържателно отношение от всичко случило се преди това в българската демокрация. Според Динев уникалността се дължи на провокиране на недоволството не от опозиционна партия или синдикална организация, а от граждански инициативи „отдолу“. По мнението на автора за първи път протестните мобилизации излизат от тесния си профил като този на „зелените“ активисти за горите, застрояването на морската ивица или борбите на студенти в образованието и водят до смесване на различни прослойки, за да се превърнат в народно възмущение с голяма социална база. Динев търси спецификата на недоволството в говора на народа, в подаването на оставка от правителство и в пораждането на една несиндикална и непартийна национална организация на протестиращи.

Статията на Майкъл Хаджимайкъл изследва вдъхновението и мотивацията, които стоят зад създаването на едно стихотворение (по-късно пре-

върнато в песен). То е провокирано от полицейската акция срещу протеста „Окупирай“ в Буферната зона (Зелена линия) в Никозия, Кипър, проведена на 7 април 2012 г. и завършила с ареста на 7 души. Базиран на автоетнографията, текстът изследва контекста, вдъхновението/мотивацията/творчеството и споделянето като форма на алтернативна медия чрез онлайн платформите на социалните медии (Facebook и Soundcloud). Стихотворението „За 1 грам“ е обсъдено в жанра „даб поезия“ (*dub poetry*) като практика за социална съпротива, като израз на артистична подкрепа и солидарност с арестуваните, с цел споделяне на събитията и поставяне под съмнение на легитимността на полицейската акция.

В статията си „Системата, демокрацията, държавата – три свързани понятия в изразяване на недоволството“ Валентина Георгиева се опитва да обогати картината на протестната „идентичност“ с илюстрации за това как самите протестиращи в България от 2013 г. определят проблемите, с които се борят и желаната промяна. Изследването залага на една конструктивистка концепция на идентичността, която се възприема като поредица от идеи, действия, схващания за целите на протеста и задачите на отделните протестиращи, чрез които участниците изграждат връзките помежду си и се самоопределят като част от едно по-голямо цяло. Според авторката при осмисляне на трите важни понятия „система“, „демократия“ и „държава“ преобладават негативните определения или посочването на това какви не сме и кой е нашият враг. Превесът на негативни над позитивни определения (разграничаването от другите над самоопределянето) води в крайна сметка до недостиг на самоопределяне. Според Георгиева това не трябва да се схваща като проблем на протестните множества, тъй като е обичаен ефект при формирането на социални движения и не представлява препятствие пред колективното действие.

Статията на Милена Кацарска е дискусия върху книгата „#Протестът: анализи и позиции в българската преса, лято 2013“ със съставители Даниел Смилов и Леа Вайсова #. Текстът е посветен на случилото се през лятото на 2013 г. Авторката представя различните нива на информация и коментари в контекста на събитията. Особено важно е заключението ѝ, че представянето на събитията тогава чрез книжния факт, съотнесен към социалното, е израз на *желанието за и упражняването на контрол*. Нейният извод се основава на подбора, пренареждането и „орязването“ на флуиден и разнороден медиен дискурс в границите на книга. Според Кацарска обосновката на тезата за желанието за и упражняването на контрол може да бъде свързано и с прочитите на това що е протест, какви са залозите му, срещу какво е насочено недоволството и др.

Въпреки че на пръв поглед настоящият брой на „Българска етнология“ обединява доста разнопосочни теми и възгледи, те имат обща теоретична основа. На преден план при проучването на случващото се излиза „изкуството на етнографията“, според терминологията на Майкъл Бъроу. Етнографията е добре екипирана, за да наблюдава и да изследва политическите институции и техния набор от практики и е идеална да обясни поведението на политическите играчи и да идентифицира причините, процесите и ползите, които са също

част от политическия живот (Burawoy 2000: 2). Клифърд Гиърц казва, че етнографията дава най-плътната форма на политическото описание (Geertz 1973: 9–10). Според Ауейро и Джозеф политическата етнология предлага перспектива и инструментариум, за да се съсредоточи едновременно вниманието върху два разнопосочни въпроса, а именно въздействието на структурна промяна върху колективно действие и трансформацията на културата на протеста. Етнографският микроскоп може да открие и направи дисекция на място, в реално време и пространство, как се формират и оспорват във взаимодействие значенията на недоволството, и как то се реализира (и по какви начини, чрез кои средства и механизми, неговите граници, появата на иновациите) (Ауейро, Joseph 2007: 4).

Всяко изследване в броя показва различна констелация от проблеми и насоки, дадени от теренната информация. Статиите са обединени от методологията на включеното наблюдение. Като изследователска техника то предполага лично участие при получаването на знанието. Включеното наблюдение също означава съгласие между изследователите и другите участници в събитията и предполага, че изследователите не стоят зад сцената, а са преки участници в събитията, така че успяват да взаимодействат с проучваните субекти (Burawoy 1991: 2). Дори се стига до прилагането на физическото тяло на антрополога по думите на Пар (Par 2001) като изследователски инструмент, който отвежда към географията на изследваните обекти (Драганова, Динев). Включеното наблюдение е изследване на хората в тяхното време и пространство, в техния всекидневен живот. Предимството му е, че изследователят не само наблюдава действията на хората, но как ги разбират и осмислят (Burawoy 1991: 3). Особено важна част от проучването на културата на протестите е т. нар. „активистка етнография“ (“militant ethnography“) (Хаджимайкъл). Тя съдържа политически ангажирана и сътрудническа форма на включено наблюдение, проведено от и вътре в групата, отколкото извън грасруут движенията. Причината за прилагането на тази методология е, че класическите наблюдателски парадигми не успяват да уловят конкретната логика на активистката практика, довеждайки до модели, които не са нито адекватни, нито полезни за активистите. Затова полученото ново етнографско знание цели да улесни (само)рефлексията на активиста спрямо целите на движението, неговите тактики, стратегии и организационни форми (Juris 2007: 194–165).

Накрая, книгата поставя и въпроса доколко изследването на глобалните аспекти на един проблем – в случая с протестната култура – може да се нарече етнография. Често пъти се говори за тесните граници на етнографското място без да се търсят транснационалните връзки (Burawoy 2000). Но съвременната етнография се реализира в рамките на глобалната епоха, затова и нейната задача е да търси глобални взаимозависимости, породени от темите, които изследва. Неслучайно Бъроу посочва, че именно чрез локалното могат да се изследват ефектите на глобализацията (Burawoy 2001: 149).

Литература

- Баландие, Ж. 2000.** Политическа антропология. София: Женифер Хикс. [Balandie, Zh. 2000. *Politicheska antropologia*. Sofia: Zhenifer Hicks].
- Василева-Груева, П. 2013.** Демокрация по български. Медийно послание и политическа култура в периода 1990–1996 г. София: Анамнезис: <http://www.anamnesis.info/sites/default/files/P_Vasileva_Demokrasiya_po_balgarski_S_2013.pdf, последно влизане на 5 март 2016 г.> [Vasileva-Gruева, P. 2013. *Demokratiya po balgarski. Mediyno poslanie I politicheska kultura v perioda 1990–1996 g.* Sofia: Anamnezis].
- Кръстева, Ю. 2015.** Нови форми на бунта. В: Пирон, бр. 10, 1–9: <http://piron.culturecenter-su.org/wp-content/uploads/2015/06/2015-10-jkrsteva-kakuv-buntndnesq_mfi.eokf, последно влизане на 22 април 2016 г.> [Krsteva, Yu. 2015. Novi formi na bunta. In: *Piron*, br. 10, 1–9].
- Тепавичаров, В. 1999.** Зараждане на политическата етнология (антропология). В: Историческо бъдеще, № 1–2, 133–141. [Tepavicharov, V. 1999. Zarazhdane na politicheskata etnologia (antropologia). In: *Istorichesko badeshte*, N 1–2, 133–141].
- Тепавичаров, В. 2000.** Потестарната култура в родово-племенните общества. София: ИК „Свят. Наука“. [Tepavicharov, V. 2000. *Potestarnata kultura v rodovo-plemennite obstestva*. Sofia: IK Sviyat. Nauka].
- Auyero, J., L. Joseph. 2007.** Introduction: Politics under the Ethnographic Microscope. In: Joseph, L., M. Mahler, J. Auyero (Ed.). *New Perspectives in Political Ethnography*. Springer, 1–13.
- Burawoy, M. 1991.** Introduction. In: Burawoy, M. A. Burton, A. A. Ferguson, K. J. Fox et al. (Ed.). *Ethnography unbound: Power and Resistance in the Modern Metropolis*. Berkeley and Los Angeles: University Press of California, 1–7.
- Burawoy, M. 2000.** Introduction. Reaching the Global. In: Burawoy, M., J. A. Blum, Sh. George, Z. Gille, M. Thayer. (Dir.). 2000. *Global Ethnography: Forces, Connections, and Imaginations in a Postmodern World*. Berkeley and Los Angeles: University Press of California, 1–40.
- Burawoy, M. 2001.** Manufacturing the Global. In: *Ethnography*, 2(2), 147–59.
- Geertz, Cl. 1973.** *The Interpretation of Cultures. Selected Essays*. New York: Basic Books.
- Habermas, J. 1987.** *The Theory of Communicative Action*, vol. 2, Lifeworld and System: a Critique of Functionalist Reason. Boston: Beacon Press.
- Juries, J. 2007.** Practicing Militant Ethnography with the Movement for Global Resistance in Barcelona. In: Shukaitis, St., D. Graeber, E. Biddle (Ed.). *Constituent Imagination: Militant Investigations//Collective Theorization*. Oakland: AK Press: <<http://periferiessurbanes.org/wp-content/uploads/2011/06/JURIS2007PracticingMilitantEthnography.pdf>, последно влизане на 22 април 2016 г.>
- Parr, H. 2001.** Feeling, reading and making bodies in space. In: *Geographical Review*, vol. 91 (1–2), 158–167.